

אש לא ידידותית

סיקורת ספרים

רס"ן (מיל) קובי סגל,
עורך דין
והסטריון צבאי

הספר מהווה צעד ראשון בכיוון הנכון להבאת נושא הירי של כוחותינו על כוחותינו לתודעה. צעד שגם אם לא יצליח למגר את התופעה, יוכל לפחות לצמצם אותה

לפחות להסתירה ככל הניתן. לעומת זאת, עמידור מאמין כי דווקא חשיפת מלוא היקפה של התופעה בצה"ל ובצבאות זרים, ובעקבות כך ניתוח סיבותיה והבנתן, יוכלו להביא להפחתה באירועים מסוג זה.

אחת מן המסקנות הראשוניות במחקר היא הימצאות פער גדול בין אירועי הירי הרדי צדדי שהתרחשו בפועל ובין אלה שעליהם דווח. איש מבין הנשאלים במחקר אותו ערך המחקר בדרג מפקדי פלוגות וגדודים לא סבר כי מדובר במספר זהה.

5% מנשאלים השיבו כי האירועים ללא הנפגעים מועטים יותר מהאירועים עם נפגעים, 24% סברו כי מדובר במספר כפול, למעלה ממחצית הנשאלים (54%) סברו כי מספר האירועים ללא נפגעים גדול פי שלושה מאלה עם נפגעים, ו-17% סברו כי מדובר במספר גדול פי ארבעה.

בעולם הערכים של כל צבאות העולם, אירוע של "ירי כוחותינו על כוחותינו" נחשב מבוכה שעדיף להתעלם ממנה

הנתון הזה מלמד כי יוזמתו של אל"ם עמידור הייתה בהחלט במקומה. הירי הרדי צדדי מצליח במקרים רבים לחמוק מתחת למכ"ם הליכי הפיקוח והבקרה, לפחות בכל הנוגע למקרים שבהם הירי לא גרם לנפגעים. התקרמות מהירה של טכנולוגיה בשדה הקרב לא רק שלא מביאה לצמצום ממדי התופעה, אלא במקרים רבים מחמירה אותה. הקטלניות העולה של כלי הנשק

יש ביטויים המכילים סתירה פנימית בלתי ניתנת לפתרון כמו "רצח על רקע רומנטי". הסתירה בין שני חלקיו של הביטוי, והנסיבות המקלות הלא מוצדקות שנוצרות מעצם השימוש בו, הביאו לכך שייעלם מעולם המושגים.

"אש ידידותית" – ביטוי שמשמעו ירי של כוחותינו על כוחותינו, הוא ביטוי נוסף מן הסוג הזה. אין דבר ידידותי בפגז חלול או נפיץ של טנק המתפוצץ בתוך חדר מלא בלוחמים, גם אם אותו פגז נורה עליידי תותחן "מרכבה" שלא הבין כי המטרה אותה סימן בצלב העל, איננה מטרה אדומה של אויב אלא מטרה כחולה. אש לעולם לא תהיה ידידותית. כל פגז שנורה, כל כדור שיוצא מן הקנה וכל טיל המשוגר ממסוק – תמיד יהיו מכוונים להרוג.

בצה"ל יש לתופעה שמות רבים: ירי כוחותינו על כוחותינו, ירי דו"צ (דו-צדדי), ירי הרדי, אש כוחותינו, ירי מאש כוחותינו ואפילו ירבע"ם (ירי בין עמיתים). בצבאות נאט"ו ובבריטניה מכונה התופעה בדרך כלל "כחול על כחול". בניגוד מוחלט לשפע הלשוני המגדיר את התופעה, היקף הדיווחים עליה והיצירות המבקשות לנתח את התופעה ואת ההתמודדות עמה דלים ביותר. אל"ם (מיל) בועז עמידור בחר לכתוב על התופעה, המותירה מדי מלחמה את חותמה המרמם ברשימת הנפגעים בספרו **חדל אש, צה"ל**, צה"ל: ירי כוחותינו על כוחותינו – הכאב הבלתי נמנע של ה"אש הידידותית".

ירי דו"צ והפער בדיווח עליו

בעולם הערכים של כל צבאות העולם, אירוע של "ירי כוחותינו על כוחותינו" נחשב מבוכה שעדיף להתעלם ממנה או

בועז עמידור

חדל אש, צה"ל, צה"ל
ירי כוחותינו על כוחותינו -
הכאב הבלתי נמנע של
ה"אש הידידותית"

מערכות ומוזן, בן שמן

2017

359 עמודים

ידועים יותר וידועים פחות:

④ לוחמים אוסטריים שנקטלו מתותחי ספינות הצי הבריטי במערכת גליפולי ב-1915.

④ הרג הדרי של חיילים אוסטרים ב-1778 במהלך המלחמה עם טורקיה.

④ כפר צרפתי באזור וורדן שבו הושמד גדוד שלם בארטיילריה "ידידותית", רק משום שהמסר אותו העביר מפקדו עם הרץ ששלח לעורף לא הובן כהלכה.

לאחר התיאור עובר המחבר לניתוח הכלים המאפשרים בפועל בירור של העובדות כפי שקרו. הוא מבדיל בין התחקיר הפיקודי שמטרתו מציאת הכשלים ותיקונם, ובין חקירת מצ"ח שתכליתה מציאת אשמים והענשתם. בנוסף, הוא מבחין בזהירות בין התחקיר המקומי של היחידה הפגועה, המיועד בדרך כלל לצרכים פנים יחידתיים, ובין זה של מבק"א (מחלקת בטיחות ובקרת איכות) שמתמקדת בתופעה במישור הכלל צה"לי ולא דווקא במקרה מסוים.

המחבר מאמין, במידה רבה של צדק, כי לימוד התובנות שהופקו משנות מחקר ארוכות על-ידי מבק"א, הארוזות כיום במעטפת וירטואלית נגישה שאיננה מצריכה יותר מחמש שעות למידה, יהפוך את מפקד הפלוגה למודע הרבה יותר: לזהירות הנדרשת ולהפעלה מקצועית של כוחותיו שתמנע נפגעים מאירועי דו"צ. מתברר כי ממלחמה למלחמה הולכת יכולת זו ומשתפרת – בשלוש השנים שעברו ממלחמת לבנון השנייה למבצע "עופרת יצוקה" הופקו לקחים רבים. כך לדוגמה במבצע "עופרת יצוקה" הגיע שיעור הנפגעים מאש דו"צדרית ל-30% מכלל האבדות. שנים רצופות של הסברה ומחקר הביאו לכך שבמבצע "צוק איתן" שאירע כמה שנים אחרי, למרות הלחימה בשטח בנוי וצפוף, היו הפגיעות מסוג זה נמוכות בהרבה.

הסיבה לכך היא מודעות הולכת וגוברת, תחקור התופעה והסקת מסקנות. את כל שלושת הרכיבים מספקת יצירתו של עמידרור ובנדיבות רבה.

הספר כולו נכתב בגובה העיניים, ללא יומרות וללא אקדמיזציה מיותרת – במובן המנותק משפת המעשה. הספר מהווה צעד ראשון וגדול בכיוון הנכון להבאת הנושא לתודעה. צעד שגם אם לא יצליח למגר את התופעה, יוכל לפחות לצמצם אותה.

לוחמים בשטח. הכותב מבדיל בין התחקיר הפיקודי שמטרתו מציאת הכשלים ותיקונם, ובין חקירת מצ"ח שתכליתה מציאת אשמים והענשתם. צילום: דו"ץ

מוטעה. לצורך תיאור התופעה משתמש המחבר במסגרות נפרדות המופיעות במהלך התיאור הרציף, ובהן ניתוח סדור של אירועים כאלה: הרקע, המלחמה, השנה, הכוחות המעורבים ומספר הנפגעים. השילוב שבין תיאוריה ומעשה הופך את הקריאה לרציפה ולמרתקת לא רק למפקדים או לחוקרי היסטוריה צבאית, אלא לקורא הסקרן באשר הוא.

ההבדל בין תחקיר לחקירה

לצד הדוגמאות שנאספו ממסגרות מקומיות ומן הניסיון המבצעי של צבאות אחרים דוגמת הצבא האמריקני בעיראק, מפורטות בהרחבה דוגמאות מן ההיסטוריה הצבאית – מימי התנ"ך ועד ימינו. הדוגמאות הן ממקרים

המדויקים גורמת לעלייה במקרי הפגיעה, ועם מספר גדול יותר של נפגעים. הספר איננו רק ספר הרכבה למפקדי פלוגות או למפקדי גדודים שאמורים להיות צרכניו העיקריים, אלא יצירה אישית-מקצועית. זהו ספר "נטול רשימות תיוג מחייבות או מתכון מוחלט לביצוע" כדברי הכותב, אך בה בעת רחב יריעה ושופע תובנות. את כולן אסף המחבר מניסיונו האישי כמפקד (נתקל לראשונה בתופעה כבר ב-1990) במעלה כל סולם הפיקוד עד לתפקיד מח"ט חטיבת מילואים, והשכלתו האקדמית הרחבה. כדי להיות ממוקד ככל הניתן, נטרל מיד בפתח הספר תופעות דומות, שאינן נחשבות "ירי כוחותינו על כוחותינו". בפרק "גבולות הגזרה של הריון בספר זה" מותיר הכותב נושאים רבים הקרובים באופיים אך לא במהותם לירי הדו-צדדי. מחוץ לגזרה הוא מותיר את תאונות האימונים, תאונות מבצעיות (ירי בשוגג) ותקיפת כוחות קרקע מן האוויר – בין אם ממסוקי קרב ובין אם ממטוסי תקיפה.

לאחר ציון החריגים, מופיעה הגדרת ה"גיבור" (או אולי הקורבן) של הספר: חייל החי"ר שנפגע מאש כוחותינו כתוצאה מזיהוי

לימוד התובנות שהופקו משנות מחקר ארוכות על-ידי מבק"א, יהפוך את מפקד הפלוגה למודע הרבה יותר